

האבק לעצמאות

קווים ערפיליים

מקצבי עד מאקש התנער המרחב, בא חז מרגעי התסיסה החזקים ביותר, לאז סיום מלחמת פלסטין. אל מול ההתערבות הגוברת והולכת של אמריקה, שבאה לידי גילוי ברעיות המפקדים האנגלו-אמריקאים במאלטה, העמיד המרחב שורה של מאורעות, שחזורים לא הביאום בחשבון. הסיכום הכולל: שוב התחמקו בקיום ערפיליים, רצון עמי המרחב לסולידריות פנימית, לעצי מאות היצוגיות.

בסוריה התפטרה הממשלה, היציבה ביותר מאז הפיכת חוסני אל זעיי, כשנרדע לעם המרוגז, כי חתמה על הסכם עם עיראק. בפאקיסטן נאסר הרמטכ"ל, כשראש הממשלה האשים אותו בניסיון להפיכה, לטובת מעצמה זרה. אולם המאורעות העיקריים קרו בשתי מדינות-הספר המרוחקות: פרס, מארוקו.

בפרס הופגז, באופן טראגי, גורלו מחורייב-המציאות של אדם, המנסה לתקן את הישטר הפיאודלי, בדרך הפיכת-חצר, מלעזי לה, מבלי לעורר תנועה מהפכנית המונית. בכל זאת, סימל עלי רומאוא (ראה להג'ו), כמו חוסני אל-זעיי המנוח לפניו, את התחושה המהפכנית של שכבה מתרחבת ו-הולכת במרחב, המרגישה כי המצב הנוכחי אינו יכול להימשך.

בכל בירות המרחב נשמעו קריאות עידוד נלהבות לאנשי הריף המארוקאי, ש'קמו שוב לחתום על עצמאותם. הם שימשו נקודת-ליכוד חדשה לסולידריות מרחבית. רק בירה אחת שתקה: ירושלים. מדיניות החוץ הישראלית, הזרה והעוינת למרחב, המבקשת בני-ברית בין המדינות האימפריאליסטיות של אירופה, גלתה אהיה לצרפתים. ההזדמנות החד-פעמית להוכיח במעשים, כי ישראל שייכת למרחב — ליצור מצע משותף עם עמי ערב, במטרה המשותפת, להבטיח עצמאות, קידמה — הוחמצה.

מרוקו

להבות ברז

„מרעישים את פו“, „קרבנות רחוב בי מקנס“, „אלף הרוגים, מסגדים עולים בי אש!“ — צבא צרפתי משתולל... כותרות אלו התנוססו, מדי יום, בעתות גות הערבית; תחילה בקהיר, אלכסנדריה, אחרי כן בעמאן, בירות, דמשק ואפילו בקרבי — בירת פקיסטן. ברחובות קהיר התבצרו יחידות חיילים, שוטרים חמושים, כדי למנוע אלפי מפגינים להתקף מוסדות ורכוש צרפתיים. בומשק הבטיחה ועידת

שולטן מרוקו ובנו אלף הרוגים

פועלים את עזרתה לערביי מרוקו, הנלהמים באימפריאליזם הצרפתי. בקרצ'י הצליח תגי אמין לא-חוסייני — שנסע לשם להשתתף בקונגרס המוסלמי, וגשאר — לארגן „יום מרוקו“. כל העסקים נסגרו, רבבות מפגינים יצאו לרחובות, כשבידיהם סיסמאות בוז נגד הצרפתים. בטוניס, הוכרזה שביתת-ההודות.

על כל הרעש הזה הגיבה צרפת בתשוך בה קצרה: דמיון חולני, שמקורו במשרדי הוועדה לשחרור ארצות אפריקה הצפונית והליגה הערבית בקהיר.

הכניסה למולדת אסורה.

תם של הערבים היתה אחרת: הם כינסו ישיבה מיוחדת של הוועדה הפוליטית של הליגה, הזמינו את מוחמד עבד אל-כרים כטאב, ראש הוועדה לשחרור ארצות אפריקה הצפונית, מי שעמד בראש מרד ערבי מריר (מלחמת הריף*) נגד ספרד וצרפת. הוא היה פקיד בשרות הספרדים במרוקו עד 1920, כאשר התמרד בהם. בשנת 1921 צבאו הקטן ניצח כוח ספרדי בלתי-מאורגן, ובמר שך שלוש שנים התחזק עד שגירש את הספרדים ממרוקו. אחרי שלכד את יריבו

סינ. האמריקאים תמכו בדרישותיו של הו צי-ימין, ששאף לחופש מוחלט מעול האימפריאליזם הקולוניאלי הצרפתי. כתוצאה מההסמעה האמריקאים, מונה הו צי-ימין ראש ממשלת הודו-סינ, אך הצרפתים סירבו בכל זאת לוותר על זכויותיהם הרבות, על מתן שתיית לילידים. התוצאה: מלחמת-השחרור של הו צי-ימין, קוממוניסט חתיק שהצליח בדרך זו לרכוש את אהדת הלי אומנים.

הפעם, החליטו הצרפתים, לא ייתפסו באותו סכך. הם יפתרו את הבעיה לפני

משמר צבאי ליד גשר קסר אדיניא, קהיר

1929 מפגינים

היחיד: כאיסול, הוא התקדם אל עבר האז-זור הצרפתי של מרוקו, בשנת 1925. הצרפתים והספרדים התאחדו ופרצה מלחמה קשה, שעוררה התפעלות בעולם, ואהדה רבה לאנשי הריף. בשנת 1926 הוא נבצע והוגלה ע"י הצרפתים לאי ראוויון, באוקיינוס השקט, עד שנת 1947, כאשר התיירו לו לעזוב את האי, לחזור לצרפת. הכניסה למולדת היתה אסורה עליו.

כאשר עגנה אניונו בסואץ, בדרכה לים התיכון, התחמק המנהיג הגולה, פנה למלך פארוק בבקשת חסות. פארוק שמח למלא תפקיד שליט ערבי, המבין במינהגים ערביים אצילים, קיבל אותו בכבוד רב, סי רב להסגירו לשלטונות הצרפתים. השבוע, עמד עבד אל-כרים המזוקן (בן 69) בפני הוועדה הפוליטית של הליגה, שהזרי שהמי צב במרוקו מהקרב לנקודת רתיחה; כי מתפקדה של הליגה הערבית לדרוש פירוי הצרפתים ממדינות אפריקה הצפונית.

הנציב אינונו.

כבר בשעת ביקורו ה-אחרון של סידי מוחמד בן יוסף, שולטן מרוקו, בצרפת, היה ברור, כי העניינים קדימים בצעדים גדולים לקראת שינויים ציוניים. השולטן נסע לצרפת על גבי סירת צרפתית, שהועמדה לרשותו, נתקבל בכבוד על ידי נשיא המדינה ואנשי הממשלה. נערך כו קבלות פנים ונשפים לכבודו, העתונות היתה מלאה התפעלות (העולם הזה 682). אולם כאשר ביקש להכנס במשא ומתן על שינוי תוזה 1912, המקשר את שתי הארצות, נתקל בסירוב נומנס. איאפשר להכנס עמו בשחיחת פוליטיות, כי גנרל זואן, הני ציב הצרפתי במרוקו, לא היה נוכח. לפי החוקה, רשאי השולטן לנהל שיחות מדיניות עם גורמי חוץ רק באמצעות הנציב הצרפתי, הממלא תפקיד של החוץ בממשלת השולטן. וכאלו במקרה, נשלח הגנרל זואן לסיור מיוחד להודו-סינ, שבוע אחד לפני בוא השולטן.

השולטן חזר לארצו בידיים ריקות, לע-מוד מול האשמות מפלגת אליאטיקאלא (העצמאות) ותביעותיה הקיצוניות: להכריז מלחמה גלויה בצרפתים. האמריקאים, המקיימים בסיסי ענק, תמכו בדרישות הלאומיים, גם כי הבינו שהשקפת הרוחות ויצירת מצב יציב בצפון אפריקה תהינה לטובתם. מצב יציב הוא: סיפוק דרישותיהם (הזוד-קוח) של התושבים.

הודרסין שניה.

היטב לצרפתים, כי קרה לפני כן בהודו-הרמה המדברית של מרוקו, הנקראת ריף, ששמשו בסיס לכוחות הערביים, שדה קרב להתקפות ולפעולות אכזריות.

שהגיע לממדים חריפים ביותר. השרות ה-קולוניאלי הצרפתי, הבו לשיטות העדינות, חזר בפתרון הרגיל שלו: יד חזקה. הוא ציחה על השולטן לפטר את אנשי אליאטיקאלא שבחצרו ובממשלה. הענין עורר צד המרמרות רבה בקרב התושבים, אך נוכחו הם של חיילים צרפתיים וסגללים רבים*) פעלה כגורם לצנזר המזרזי החם.

מצרים עומדת בראש.

אירעה התנגשות בין שתי משפחות של שבט ברברים, דבר שלא היה זוכה לתשורה מת לב מיוחדת, לולא המצב המתוח. שוטי רים צרפתיים התערבו בקטטה, כרגיל, אך הדבר נופח לממדים גדולים, עד אשר גור צר הרושם שבמרוקו החלה מלחמת ריף שניה. מצרים העמידה את עצמה בראש התובעים את פניו הצרפתיים, היחסים בינה לבין צרפת הלכו והחריפו.

אני מזמין את נציגי העתונות המצרית לבקר ברחובות פו ומקנס, שתארום כחרבם, ויחזקו כי אין זו אלא בדותה של עבד אל-כרים, אמר ציר צרפת בקהיר, לאחר שנחאס באשא סירב לקבלו. אך הערבים לא שינו את דעתם: הוועדה הפוליטית של הליגה החליטה לדרוש מאומ"מ התערבות במרוקו.

איראן

רצח במסגד

כאשר הוזיירו מפקד המשטרה, כי עלו-לה לקרות התנגשות בחייו, משך עלי רז-מארא בכתפיו, ענה שזוהי שמרעה ככל השמועות הרבות. המתהלכות ברחובות טהראן, שלא תמנעו בעדו מהשתתף בתפילת האשכבה, שנקבעה לאותו יום, שבה יהיה נוכח גם השאה. גם העובדה שחברי פד-איה איסלאם, אירגון דתי קנאי לאומני, הכריזו עליו כבובה בידי הבריטים, באסיפה שנערכה במסגד משהד סולטאנה, לפני כמה ימים אחרי התפילה, לא השפיעה על ראש הממשלה.

עם בוא שעת התפילה, היה המסגד מלא קהל מאמינים, שבאו לתפילת הצהריים ונכחו בדי החצר, שליוו את השאה לטכס האשכבה. גם עלי רומארה היה שם. בשורה הי ראשונה, עבדאללה מואסד רסטגאר, נגר לפי מקצועו, קריין הקוראן במסגד משהד סולטאנה, עמד במקומו הקבוע, בראש עדת המפיליים.

אך התחילה התפילה לזכר נשמתו של המנוח המכובד — איש דת חשרב — פלחו שלוש יריות תודות את האוירה השקטה.

*) צפון אפריקה משמשת בסיס עיקרי לצבא הצרפתי, וכל מגויס חייב לעבור תקופה ארוכה למדי של שרות שם.

עלי רומארא צנח ארצה, עם כדור במוח ושנים אחרים בתחוה ובצוורו. מרחק שני צעדים ממנו עמד המולה (קריין) רסטגאר, כשאקדה שולף בידו. בראותו את ראש ה-ממשלה מוטל על הרצפה, כיוון הרוצח את האקדה לגופו שלו וניסה להתאבד. אך הוטרים, שעמדו מסביב, קפצו עליו והכ-דוח פגע בו רק פגיעה קלה. שלושה אנשים אחרים, שעמדו מסביב, ושהיו, כנראה, שר-תפיו של רסטגאר, הצליחו להתחמק בין הקהל, בדקדם את אחד הוטרים.

האנגלים התעקשו.

אלו היו נקודת השיא של „ענין רומארא“, כפי שכינוהו במסדרונות המג'ילים ובחוגים הדיפלומטים של טהראן. אחרי שעמד בראש הצבא האיראני, בידי הו המרד האזרבייגאני בשנת 1946, רכש את אמונו ואהדתו של השאה, שמינה אותו, ביוני 1950, ראש ממשלה. הוא הצליח בתפקיד זה במידה, שהחלו מכנים אותו „איש הברזל“. בהבינו כי מצב ארצו על יד השכנה החזקה רו-סיה עדין ביותר, ביטל את הרשיון, שניתן בשעתו לתחנות הרדיו האנגלית והאמריקאית, להעביר את שידוריהן ברדיו טהראן. את רצונו בניטרליות שלמה ביטא ע"י חתימת חוזה מסחרי חשוב עם ברית המועצות.

אולם הבעיה האמיתית שעמדה לפניו, היתה בעית זכויות הנפט. החברה האנגלית, המחזיקה את רוב מקורות הנפט בפרס, משלמת לממשלה סכום, המהווה את ההכנסה הלאומית העיקרית. לפני כמה חודשים, הוחל במשא ומתן עם האנגלים, כדי להגדיל את שיעור התשלומים.

תשלומים אלה היו צריכים להוות את קרן הפיתוח, לפי תכנית רומארא, שהיתה צריכה להפוך את איראן מארץ פיאודלית פרימיטיבית למדינה מתקדמת. אך האנגלים התעקשו וסרבו להעלות את התשלומים, על אף דרישות האמריקאים ועל אף הדוגמה, שהציגה חברה הנפט האמריקאית בסעודיה, שחזתה על הסכם עם מלך סעודיה, לפני תשלום החברה 50% מהרווחים. בינתים הפסיקו חברות הנפט לשלם, וקופת המדינה התרוקנה.

אינטרסים מנוגדים.

הביא רומארא בפני ועדת הנפט של המג'ילים נוסח הסכם חדש עם חברות הנפט, שלפניו יועלה שיעור התשלומים, „זוהי הדרך היחידה, בה אפשר לפתח את איראן“ — הוא הכריז. „הלאמת שדות הנפט לא באה בחשבון, כי חסרים לנו הידיעות הטכניות וההון הדרוש לנהל ענין כזה.“

מלים אלו לא הצליחו לשכנע את חברי הוועדה, ההצעה לא הובאה אפילו בפני המג'ילים. במקום זה עורר ראש הממשלה את המתם של שליטיה האמתיים של איראן: בעלי האחוזות ואנשי הדת, ששנאוהו כי תכניו חתרו תחת מעמדם. גם מפלגת טודה הקומוניסטית (והבלתי חוקית) הצטרפה למחנה האופוזיציה, כאשר נתברר, כי בריטניה תמשיך להחזיק בשדות הנפט. בחודשים האחרונים הפכה התנגדות זו, של אישיותו של רומארא. גם חצר המלכות היתה רוויה אינטריגות: הנסיכה אשרף, אחות השאה, שידלה את אחיה ללסקו ול-מנות במקומו את עלי סוהילי, ציר פרס בלונדון (העולם הזה 694).

להלאים או לא להלאים?

ההלאים כינס השאה את המג'ילים בישיבה סודית, כדי לדון מי יהיה ממלא מקום הנרצח: אך קשה היה למצוא אדם, שיסכים להכנס לתפקיד קשה זה, לעמוד בראש מדינה העוללה להיות שדה הקרב, הראשון במל-חמת העולם השלישית. ממשלת רומארא התפטרה. השאה מינה מדינאי זקן כראש ממשלה זמני, עד אשר הסכים חוסין עלא, שגריר בוינגטון לשעבר, לקבל את ראשות הממשלה.

באותה שעה כינס גם ד"ר מוסאדג, ראש סיעת האופוזיציה — חזית לאומית, את ועדת הנפט של המג'ילים. מתוך 18 חברים, נבחרו 15, שהחליטו פה אחד להלאים את תעשיית הנפט. החלטה זו תיהפך לחוק, רק כאשר תאושר ע"י המג'ילים.

או תעמוד בפני השאה הברירה: לחפש שותף אחר (רוסיה), כי אין באפשרות הפרסים לנהל את התעשייה בעצמם, או למנוע העברת החוק ע"י פיוור המג'ילים והכרות בחירות חדשות, לפי סמכויותיו החוקיות.